

Autor: Theodore J. O'Keefe

Vysoký muž se rozvážně rozhlížel po nedozírné písečné pláni, která se táhla jižním a východním směrem, kam jen oko dohlédlo. V celé zaznamenané historii se žádný muž jeho rasy – a dost možná žádný člověk kterékoliv rasy – nedostal přes zdánlivě nekonečné písečné moře, které se před ním rozprostíralo. Bylo 23. dubna a jaro se chýlilo ke konci. Brzy na vyprahlých planinách **Taklamakanu** začne suché a spalující léto, kdy vedro žhnoucích dní zcela pohrbí poslední naděje na nalezení byť i toho nejchudšího pramínku vody.

Jeho výprava měla vody už jen na čtyři dny. Nejbližší místo, kde mohli s jistotou počítat s doplněním svých vaků na vodu z kozí kůže, bylo vzdálené přinejmenším 170 mil na jihovýchod přes písečné přesypy. Domorodí sluhové, muslimští **Turci** najatí v přilehlých městech **čínského Turkestánu**, si něco znepokojeně mumlali pod vousy. Vysoký muž ještě chvíli uvažoval. Pak vydal Sven Hedin povel k dalšímu postupu.

O dva týdny dříve, 10. dubna 1895, se třicetiletý švédský průzkumník vydal na cestu z vesnice Merketu, zastávky pro karavany na staré hedvábné stezce na severním okraji pouště Taklamakan. Jeho čtyři domorodí pomocníci jeli nebo vedli osm dvouhřbých velbloudů baktrijské odrůdy. Každý z nich byl naložený potravinami, zásobami a vědeckými pomůckami. První dva týdny putovala výprava podél řeky **Jarkend** a jejích rákosím porostlých slepých ramen, kde ještě nepanovalo tak nepříjemné vedro. Skutečná zatěžkávací zkouška ale měla přijít teprve teď.

Skupinka se pustila napříč písky Taklamakanu. Dva dny muži i zvířata pochodovali s nemalou námahou přes duny dosahující výšky až 60 metrů. 26. dubna jim začaly docházet zásoby. Za další den či dva už by se nemohli obrátit.

Dvacátého sedmého dubna už velbloudi příliš zeslábli, než aby se na nich dalo jet, takže Hedin poručil, aby je vedli. Poslední zbytky vody pečlivě rozdělil mezi muže. Té noci se dva z velbloudů zhroutil a zemřeli tam, kde zůstali ležet.

Následujícího dne si poušť na Hedina a jeho muže připravila další hrůzu. Větrná smršť *karaburan* vířící oblaka černého prachu, písku a štěrků rychlostí až 90 km/h je přinutila vyhledat úkryt pod stanovými celtami, příkrývkami a čímkoliv, co bylo zrovna po ruce. Jemný prach ale i tak pronikl do sedlových brašen a většina z Hedinových nástrojů tak byla k ničemu.

Sven Hedin v tradičním japonském oděvu, který obdržel darem při návštěvě Japonska.

Dvacátého devátého dubna nejméně spolehlivý muslimský sluha Jolši ukradl polovinu zbývající trochy vody. Hedin musel vynaložit veškeré své sebeovládání, aby ho nezastřelil.

O dva dny později vypili poslední kapku vodu. Hedin se převlékl do čistého oblečení, aby mohl zemřít oblečen důstojně, a učinil poslední deníkový zápis.

Toho odpoledne muže bez ustání trýznilo vedro a žízeň. Hedinovi muži pili velbloudí moč a krev z ovce, kterou s sebou měli, ale jen se po tomto odporivém „nápoji“ svíjeli v záchvatech křečí a nevolnosti.

Po západu slunce už Jolši a dva další Turci nedokázali jít dál. Hedin je svou železnou vůlí neúnavně popoháněl k vytoužené řece tekoucí někde jihovýchodním směrem. Švédský cestovatel a jeho poslední společník, věrný Kasim, ve dne spali a v noci šli, 4. května konečně dosáhli prvních zelených topolů. Voda už musela být na dosah.

Hedina s Kasimem ale opouštěly poslední síly. Domorodec už nedokázal jít dál. Hedin se s nasazením posledních vnitřních rezerv donutil k dalšímu pochodu, Dalšího dne nezdolný Švéd na pokraji sil došel ke břehu řeky **Chotan**. Koryto bylo vyschlé.

Hedin později vzpomínal, že jej vnitřní hlas vyzýval jít dál na jihovýchod. Jakoby veden neviditelnou rukou, klopýtal ještě další míli. V tom uslyšel šplouchnutí a přímo před ním se do vzduchu vznesla divoká kachna. Prodíraje se hustým podrostem přišel Hedin k velkému rybníku. Padl na kolena a poprvé za pět dní se z plna hrdla napil. Následně první člověk, který přešel smrtící pouštinu západního Taklamakanu a přežil, naplnil vodou své boty a obrátil se zpět, aby oživil svého zemdleného pomocníka Kasima.

Sven Hedin se narodil 19. února 1865 ve Stockholmu. Vyrůstal v pohodlných poměrech dobré stockholmské středostavovské rodiny. Jeho otec Ludwig byl městský architekt; on i jeho žena Anna pocházeli z předních rodin a jejich předky byli učenci, lékaři a vysocí úředníci.

Rodina Hedinů žila v hlavním městě v přepychové rezidenci stylem odpovídajícím vyšším vrstvám a s řadou sloužících. Léta trávili na venkově, zcela v souladu s buržoazním liberalismem, který stejně jako ve zbytku Evropy 19. století i ve Švédsku převládl.

Mladý Sven se však v této atmosféře jako doma necítil. Ve škole nevynikal a svůj volný čas trávil raději četbou **Cooperových** a **Verneových** dobrodružných příběhů a sledováním zpráv o **Stanleyho** a **Livingstoneových** expedicích.

Jeho předsevzetí stát se slavným cestovatelem utvrdil triumfální návrat švédského výzkumníka **Adolfa Erika Nordenskiölda** do Stockholmu 24. dubna 1880. Nordenskiöld na palubě parní lodi **Vega** vedl první výpravu přes Severní ledový oceán **Severovýchodní cestou** – přes Beringův průliv do Tichého oceánu.

Po návratu Vegy do domovského přístavu se dostalo Nordenskiöldovi a jeho společníkům od Švédů bouřlivého přivítání. Patnáctiletý Hedin, který sledoval velkolepé příplutí Vegy do

stockholmského přístavu z kopce nad městem, později napsal: „Určilo to mou životní dráhu. I já zatoužil vrátit se domů takto.“

Mladíkův život tedy ovládl tento pevný cíl. Náruživě četl o počinech průzkumníků Arktidy a pečlivě si podle zpráv z tisku kreslil mapy Severu. Aby se obrnil proti chladu a hladu, lehal v zimě ve sněhu, spal i za těch nejchladnějších nocí s otevřenými okny, cvičil a postil se.

V letech 1881-1883 studoval v Uppsale geografii a přidružené obory, a nad rámec studijních povinností nakreslil dost map na zaplnění šesti svazků. Výpravy ruského generála **Nikolaje M. Převalského** do střední Asie mladého studenta inspirovaly k vytvoření obří mapy vyobrazující Převalského cesty.

Roku 1885 Hedinovu touhu po průzkumu Severu dočasně odsunula na druhou kolej nabídka z ropného střediska na pobřeží Kaspického moře – **Baku** – kde se měl stát vychovatelem mladého synka švédského inženýra, zaměstnance obří ropné společnosti **bratrů Nobelových**. Dvacetiletý Hedin ji dychtivě přijal a vydal se dlouhou cestu na jih napříč Ruskem na dohled Kavkazu, po jehož úpatí vedlo i jeho putování po gruzínské vojenské silnici do Baku.

Na **Apšeronském poloostrově**, na jehož jižním břehu se v dokonalém přírodním přístavu rozkládá Baku, se Hedin poprvé setkal s Asií. Baku obývala rozmanitá a mnohojazyčná směsice asijských národů: arménští kupci, tatarští kočovníci, Turci, Peršané, Ázerbájdžánci a tucty dalších. V Balachany na severu Apšeronu, kde často pobýval jako host rodiny Nobelových, se Hedin spřátelil s některými místními Peršany a Tatary, a rychle si osvojil jejich řeč.

Hedinův pobyt v Baku v něm probudil chuť poznat divy Orientu, a když skončila jeho smlouva vychovatele, vydal se z Baku parníkem do **Persie**, na jižní břeh Kaspického moře. S perským společníkem pokračoval Hedin ve své cestě na koni přes **Íránskou plošinu**, navštívil Qom, kde je ve velkolepé hrobce pohřbena Mohamedova dcera Fátima, i Teherán. Švédský dobrodruh se pustil podél pohoří **Zagros**, kde jej cesta vedla kolem nesčetných dávných připomínek árijské slávy Persie pod vládou sasánovské a achajmenovské dynastie.

V **Širázu**, městě vína, krásných žen a růží, kde perští básníci 13. a 14. století **Sa'dí** a **Háfiz** spřádali své nádherné verše, se Hedin obrátil na západ, překročil Zagros a dosáhl **Búšehru** na pobřeží Perského zálivu. Poté se plavil po společném proudu Eufratu a Tigridu, veletoku **Šatt al-Arab**.

Po řece Tigris dosáhl **Bagdádu**, kdysi blyštivého města **Tisíce a jedné noci**. Hedina však město svou ošuntělostí zklamalo; jeho nádhery – spolu s mnoha obyvateli – zahubil **Tamerlán**, zhoubu Asie, roku 1401. Ani po půl tisíciletí se Bagdád z uštědřených ran nedokázal vzpamatovat.

Obrátil se na východ, překročil Zagros do **Teheránu** a následně se vrátil do Stockholmu. Následující tři léta věnoval intenzivnímu studiu geografie a geologie ve Stockholmu a Uppsale. Pod vedením profesora **Ferdinanda svobodného pána von Richthofena**, který byl

největší kapacitou oboru svého věku, studoval na Berlínské univerzitě místopis Asie. Se svou typickou pílí také přeložil a zkrátil zápisky podplukovníka Převalského o jeho asijských cestách. Hedinovo vydání se stalo první z jeho mnoha publikovaných prací.

Na podzim roku 1889 jmenoval švédský premiér Hedina tlumočnickem švédské diplomatické mise do Teheránu. Výprava se nejprve vydala do Istanbulu, kde je přijal osmanský sultán Abdulhamid II..

Sven Anders Hedin (1865-1952), největší cestovatel 20. století, po cestě za poznáním a dobrodružstvím se nezalekl žádné překážky. Podobně nebojácně se postavil i za Evropu ve 2. světové válce.

Hedin se i s diplomaty vydal přes osmanské maloasijské území do Persie, odkud byli s velkou pompou dopraveni do Teheránu. Šáh **Násir ad-Dín**, předchůdce panovníka, jehož přítomnost v USA nedávno vyvolala takový rozruch, je srdečně přijal a došlo k navázání přátelských vztahů mezi Švédskem a Persií.

Poté co se švédská výprava vydala na zpáteční cestu do své severské domoviny, Hedin v Persii na vlastní žádost zůstal. Cestoval s **šáhovým doprovodem** na sever, do impozantního pohoří **Elburz**, kde se – rozhodně ne jako zkušený horolezec – odhodlal vystoupit na 5610 m vysokou horu **Damávand**, kterou po namáhavém výstupu zdolal.

V Persii Hedin poprvé jasně prokázal svou bezmeznou oddanost prohlubování vědeckého poznání, kterým se vyznačovaly jeho pozdější cesty. Švédští antropologové potřebovali získat a prozkoumat lebky **Pársů**, moderních **zoroastriánů**, jejichž víra v nekonečný souboj mocností světla a tmy byla kdysi hlavním kultem starověkého Íránu. Hedin se tedy vydal do města **Jazdu** jihovýchodně od Teheránu, kde Pársové umísťovali své mrtvé v otevřených chrámech (**Věže mlčení**), aby jejich maso obrali mrchožraví ptáci. Uprostřed dne vyšplhal sedmimetrovou stěnou jednoho z takových chrámů, sebral několik lebek a uprchl dřív, než jej stačili zadržet. Lebky Pársů, které s sebou Hedin přivezl do Stockholmu, můžete dodnes vidět

v tamějším Etnologickém muzeu.

Na Blízkém východě toho Hedin viděl a zažil hodně, skutečně ho ale lákala Asie vzdálenější – nekonečná pohoří, pouště a náhorní plošiny, kterou měl o něco později britský teoretik geopolitiky Sir Halford Mackinder nazvat „Heartlandem“: vnitřní Asie od Kaspického moře k Beringovu průlivu, od Uralu k mocnému Himálaji. Tato nesmírně rozlehlá oblast byla i na konci 19. století Evropanům takřka neznámá a nacházela se tu četná místa, kam se ani kočovníkům brázdícím chudé pláně příliš nechtělo.

Byla – a dodnes zůstává – krajinou zahalenou rouškou tajemství, kterou po nesčetná tisíciletí procházeli kočovní pastevci, odhodlaní kupci a pustošící armády nájezdníků. Právě zde, a až do středověku, árijské národy poprvé hnaly svá stáda a stavěly svá města, než je turkičtí a mongolští nájezdníci zničili či vytlačili dál na západ. Dnešní obyvatelé stojí jako tragické svědectví osudu jejich bílých předků: většinu zde tvoří mongolsko-árijské míšenci.

Svena Hedina však více než lidi zajímala samotná země: velkolepá pohoří střední Asie – **Pamír**, **Karákorám** a **Himálaje**, kde najdeme 92 z 94 nejvyšších vrcholů světa a kterým se příhodně říká „Střecha světa,“ a nekonečné vyprahlé pouště **Gobi** a **Taklamakan**, kde dnes už dávno opuštěné ruiny opuštěných měst navštěvují jen potulná zvířata.

Na svou první, prozatím poněkud nesmělou, cestu do této oblasti se Hedin vypravil z Teheránu na podzim 1891. Šestadvacetiletý cestovatel se vyhnul pouštím na severu Iránu a dospěl do země divokých Turkmenů, které si jen krátce předtím podmanil ruský generál **Michail Skobelev**. Z **Ašchabadu**, hlavního města země, přešel Hedin na koni nehostinnou „černou poušť“ západního Turkestánu **Karakum**.

Navštívil úžasná města-oázy **Bucharu** a **Samarkand**, která si před více než dvěma tisíci lety podmanila Alexandrova vojska a odkud řídil obávaný Tamerlán své výboje. Následně se neohrožený Švéd pustil na úpatí mocného Pamíru. I přes přicházející zimu překročil **horský hřbet** průsmykem **Terek-Davan** – k obdivu a údivu otužilých místních kyrgyzských Turků – a dospěl do nejzápadnějšího čínského města **Kašgaru**. Přestože toužebně hleděl na pustiny pouště **Taklamakan**, táhnoucí se od východních bran města dalších 800 km na východ, docházely mu peníze, a tak se Hedin zkraje roku 1892 vydal na dlouhou cestu domů.

Během následujících 18 měsíců Hedin pod vedení profesora von Richthofena vystupňoval svá studia geografie s cílem uspořádat expedici do střední Asie. Podařilo se mu pro svůj projekt získat podporu a 14. listopadu 1893 se vydal na **první** z pěti velkých objevitelských výprav, které měly vyplnit převážnou část následujících 40 let jeho života.

Podrobný popis Hedinových cest a objevů by naplnil rozsáhlé svazky. Sám Hedin vydal asi dva tucty knih.

Jak bylo popsáno výše, během první výpravy přešel Hedin poušť **Taklamakan** mezi řekami **Jarkend** a **Chotan**. Ještě předtím znovu překročil Pamír na cestě do **Kašgaru**, města na celé planetě nejvíce vzdáleného od oceánu. Na čínské straně Pamíru se Hedin pokusil zdolat

Muztagh Atu, „Pána ledových hor,“ více než 7500 metrů vysokou horu, na niž místní obyvatelé hleděli s nábožnou úctou. Uprostřed lavinové sezóny, bez profesionálních vůdců a náležitého vybavení se Hedin dostal až tisíc metrů pod vrchol, dokud mu – oslepenému sněhem – nemuseli pomoci dolů z hor na úpatí.

Po Taklamakanu se Hedin pustil dále na východ, k jezeru **Lobnor**, které podle zpráv cestovatelů během staletí měnilo svou polohu. Odtud vyrazil na severovýchod **Vnitřním Mongolskem** a následně na jihozápad velkým obloukem podél severního okraje **Tibetské náhorní plošiny**.

V roce 1899 vedl Hedin **druhou** expedici do vnitřní Asie. Znovu prozkoumal Taklamakan a vyschlé severní povodí řeky Tarim. Vrátil se i k Lobnoru, kde studoval moderní jezero i jeho starověké dno. Jeho vysvětlení záhady „bludných jezer“ bylo z větší části přijato moderními geografy Střední Asie.

V nedozírných pustinách pouště Gobi objevil pozůstatky **Loulanu**, téměř po 2 000 let opuštěného města. Našel zde mnoho cenných archeologických nálezů, včetně budhistických svitků pokrytých typicky čínskými ideogramy.

Znovu zamířil na jih do Tibetu. Tentokrát se pokusil dostat do Tibetu a jeho hlavního města **Lhasy**, kam byl Evropanům už několik desetiletí vstup zapovězen. Po cestě plné dobrodružství přes hory byl Hedin i se svými společníky zadržen dalajlámovými lidmi a eskortován na západ přes Tibetskou náhorní plošinu a pryč ze země.

Přestože se mu nepodařilo vstoupit do Lhasy, neupadal na duchu a brzy začal připravovat **třetí** výpravu do srdce Asie. S rostoucím věhlasem pro něj bylo stále snadnější nacházet dostatečnou finanční a diplomatickou podporu. Roku 1898 mu za jeho počiny udělil jeho hrdina z mládí Nordenskiöld **vyznamenání Vega** a v roce 1902 byl povýšen do šlechtického stavu a jmenován do Švédské akademie. Jeho husarské kousky dychtivě sledovali králové, císaři a prezidenti: stal se přítelem cara Mikuláše a císaře Viléma.

Nijak však nehrozilo, že by obdiv mocných odvedl člověka jaké Sven Hedin od jeho životní vášně: objevitelských cest za rozšířením obzorů poznání i dobrodružstvím. Cesta do srdce Tibetu roku 1906 byla jeho největším úspěchem.

Poté, co znovu překročil průsmyky Pamíru a Karakóramu, zamířil Hedin v přestrojení za tibetského poutníka do Lhasy. Po cestě musel čelit neschůdných cestám přes hory, útokům šelem a dokonce ho po jistý čas věznili nepřátelští domorodci. Během své dvouleté cesty zažil víc dobrodružství, než většina mužů za celý život.

Přestože mu v dosažení svého cíle navštívit Lhasu znovu zabránila zdatnost tibetských špiónů, povedlo se Hedinovi objevit a popsat cestovateli dlouho hledané prameny řek **Indus**, **Satludž** a **Brahmaputra**. Tyto tři mocné toky, z nichž první dva zavodňují **Paňdžáb** a třetí ústí do Bengálského zálivu, pramení vysoko v ledovcích himalájského masivu. Objevil a detailně popsal i **Transhimaláj**, na jeho počest známou také jako Hedinovo pohoří.

Domů se vrátil roku 1908 a od cestování si dal dlouho patnáctiletou pauzu. Temná mračna předznamenávající první velkou válku 20. století pomalu začínala zatemňovat ducha spolupráce, který panoval mezi evropskými učenci – a ani Hedin nebyl následků ušetřen.

Švédský průzkumník, který měl v Německu mnoho přátel, a v této zemi se mu dostalo i nemalé části vzdělání, velice obdivoval německou kulturu a pruského ducha. Po vypuknutí války otevřeně podpořil Německo – stejně jako řada Švédů, jejichž neutrální země udržovala četné svazky s Německou říší.

Hedinův postoj ho odcizil od řady někdejších přátel v Rusku a Anglii. Britská **Královská zeměpisná společnost** ho v projevu obzvláště zlovolné malichernosti označila za nepřítele krále a odstranila jeho jméno ze svého čestného seznamu.

Některé vítězné státy protiněmecké koalice odmítly s Hedinem spolupracovat i po válce. Přesto podnikl přes **Ameriku a Sibiř** v letech 1923-4 úspěšnou cestu kolem světa. O čtyři roky později dal tehdy už šedesátku překročivší Hedin dohromady velkou skupinu vědců a badatelů na expedici do čínského **Turkestánu** a pouště Gobi. Díky jeho nepřekonatelnému organizačnímu talentu a skvělým znalostem oblasti zřídili Švédové, Němci a Číňané výzkumné stanice v dříve neprobádaných místech. Shromáždili nesmírné množství poznatků z etnografie, zoologie, paleontologie, archeologie, geologie a meteorologie čínské vnitřní Asie. I přes neobyčejné bolestivé křeče v zádech dohlížel Hedin na celý podnik až do jeho dokončení.

V roce 1934 v autě projel trasu starověké **Hedvábné stezky** spojující na přelomu starověku a středověku Čínu a Turkestán se Západem. Poté už se věnoval jen psaní a přednáškám.

Hedin zasvětil svůj život hledání pravdy – ať už ho toto hledání zavedlo kamkoliv. Po návratu do Evropy v roce 1934 se velice živě zajímal o vývoj v Německu, kde se roku 1933 dostalo k moci nacionálně socialistické hnutí Adolfa Hitlera. Liberální švédský tisk režim vykresloval velice negativně, ale Hedin odcestoval do Německa, aby se přesvědčil na vlastní oči.

I když rozhodně nebyl oddaným vyznavačem nacistické ideologie, výsledky nového zřízení v hospodářství, sociální oblasti a při pozvednutí národní morálky na něj udělaly velký dojem. Hedin – který necítil žádnou zášť k mnoha lidem asijských ras, které nezřídka počítal mezi své známé – přesto cítil hluboký obdiv k misi nacionálních socialistů dosáhnout pomocí eugeniky a rasové hygieny vyššího typu evropského člověka.

Po vypuknutí války v září 1939 se Hedin otevřeně postavil na stranu Německa. Oddaný křesťan, znepokojený posilováním bolševického Ruska, podpořil německý boj, v němž spatřoval zadržování asijských hord a velice ho rozhořčil vstup USA do války na straně Sovětského svazu. V roce 1944 přijal čestný doktorát na Mnichovské univerzitě.

Po porážce Německa upadl Hedin do jisté izolace. Evropa ovládaná Američany a Sověty uznávala jeho počiny jen neochotně či vůbec ne. Hedin přesto své názory nikdy neodvolal. Zemřel ve Stockholmu roku 1952.

DĚLSKÝ POTÁPĚČ

Sven Hedin patří k největším cestovatelům všech dob. Snoubil se v něm srdnatý dobrodružný duch jeho vikinských předků s neutuchající touhou po poznání, která muže jeho rasy napříč dějinami odlišuje od všech ostatních. Jen hrstka bělochů ztělesňovala faustovského ducha tak plně jako on.

Zdroj: *Attack!* č. 73, 1979.